

А.Г.Соколовський,
аспірант
(Житомирський педуніверситет)

СЛОВОТВІРНІ МОДЕЛІ НЕОЛОГІЗМІВ ЛЕКСИЧНОГО ПОЛЯ „ЛЮДИНА” (на матеріалі сучасної англійської мови)

У статті аналізуються активні процеси формування афіксальних моделей неологізмів лексичного поля „людина” у сучасній англійській мові

На відміну від численних (навіть за досить короткий термін) лексичних і фразеологічних неологізмів, словотвірні моделі не виникають раптово, кількість афіксів у мові майже точно відома, поповнення їх арсеналу може не відбуватися протягом десятиліть. Саме тому 80ті-90ті роки слід вважати незвично плідними: за цей період почали функціонувати десятки нових (за формою або за змістом) афіксів, до центру лексичної або словотвірної системи перемістилися ще десятки морфем, які перебували до цього на периферії, тобто були обмежені у своєму функціонуванні. Крім того, остаточно оформилася ще певна кількість словотвірних елементів, які виникли в попередні періоди розвитку англійської мови [1].

Аналіз неологізмів лексичного поля „людина” свідчить, що висока словотвірна активність афіксації (за допомогою суфіксів та префіксів побудовано більше 30% лексичних інновацій) визначається не тільки участю традиційних словотвірних елементів, але й усе більшою роллю нових афіксів. Первинним матеріалом для створення афіксів можуть служити повнозначні слова (як германського походження, так і запозичені з інших мов), а також частини слів.

Так, феміністичний рух 70-80 років спричинив широке використання елемента -person замість елемента -man у значенні „людина”: *barperson, salesperson, chairperson, houseperson, spokesperson*, але у більшості випадків у подібних утвореннях елемент -person, фактично, означає жінку.

Спочатку такі одиниці здавалися штучними для багатьох людей. Вони звикли до слів із елементом -man і ніколи не вважали, що ці слова означають тільки чоловіків. Однак пізніше „феміністичний погляд” на мову став більш прийнятним, і в сучасній англійській мові лексичні одиниці з елементом -person, що функціонує як елемент словотвірний, здобули широкого розповсюдження [4]. Елемент -person у новітніх словниках вже зареєстрований як суфікс. Зазначається, що він вживається як нейтральний щодо статі. Таке „інклюзивне” значення суфікса -person, тобто те, що він не дискримінує щодо статі, включає експліцитно як жінок, так і чоловіків, призвело навіть до утворення слова *personkind* – жартівливого замітника слова *mankind*.

Зазначимо також, що феміністичний рух висунув і слово *woman-* як префікс. Утворення з цим елементом замінують звичні сполучення з елементом *man*, тобто з’являються неологізми типу *woman-hours, womanyear, womanfully*. У деяких із них елемент *woman-* може замінюватися на елемент *person-*, отже не виключається можливість функціонування останнього в ролі не тільки суфікса, але й префікса.

Популярним суфіксом 80-90х років виступав елемент -watch, який особливо часто використовувався в назвах аналітичних телевізійних і радіопрограм із значенням „спостереження, аналіз, огляд” (*Newswatch, Worldwatch*), у програмах спостережень над живою природою (*Afrikawatch, reefwatch*). Як зазначається в словниках неологізмів, моделями для таких утворень стали слова *doomwatch, birdwatching*. Виділився відповідно й елемент -watcher у значенні „аналітик, оглядач, що спеціалізується з певної галузі, певної країни, місцевості, проблеми”: *China-watcher, industry-watcher, election-watcher*.

Слово *thirty-something*, яке було назвою популярного американського телесеріалу про життя людей у віці від 30 до 40 років, стало також базою для утворення іменників типу *twentysomething, fortysomething, sixtysomething* (такі неологізми функціонують як в американському, так і в британському варіанті), і в англійській мові з’явився елемент -something у значеннях „з лишком, з гаком (про вік людини); людина у віці, зазначеному в першому компоненті, плюс 1-9 років”.

Hurris and other twentysomethings are unimpressed by deficit-cutting efforts (Business Week, Aug.9,1993)

Both are Oxford-educated 40-somethings (The Economist, Apr.13,1996)

Слід зазначити, що слова з елементом *something* фактично не нові для англійської мови[1]. Наприклад, слово *thirty-something*, що було моделлю для інших утворень, функціонувало в американському варіанті й раніше. Так, його можна знайти в творах письменника Д.Хеммета, написаних у 20-30-ті роки:

The apartment door was opened by a tall, slim man of thirty-something in neat dark clothes (D.Hammet.Flypaper)

Цей приклад, як і багато інших, демонструє, що виникнення нових словотвірних елементів, як і нових слів, спричинюється, врешті-решт, соціальними чинниками, які, зокрема, визначають, коли надходить час для певної словотвірної інновації.

Останнім часом спостерігається метафоричне використання слова *city* у функції суфікса для позначення фізичних, емоційних, психологічних станів, які зазначаються в першому компоненті, наприклад, *edge-city*, „екстремальний стан людини (фізичне або нервово виснаження)”, *fat-city* „матеріальний достаток, заможне життя”.

Широке розповсюдження здобули в 90-ті роки неологізми з елементом -savvy, який було запозичено зі сленгу, де він функціонував як самостійне слово, утворене від французького дієслова *savoir* „знати”. Особливо часто цей елемент бере участь у творенні прикметників і має значення „такий, що добре знає, розуміється на чомусь, має необхідні знання, вміння, навички в певній галузі”, наприклад, *market-savvy, media-savvy, tech-savvy*:

The French couture houses are being grossly outsold by their more market-savvy competitors (Newsweek, Jan.22,1996).

The White House plans to increase the public role of Robert Bennet, a pugnacious, media-savvy litigator (Newsweek, Jan.22,1996).

Елемент -savvy може утворювати також іменники, і в таких випадках має значення „знання або вміння, навички в певній галузі, добре розуміння чого-небудь; фахівець, експерт у певній сфері”:

Cardenas could use a touch of Fernandez's tele-savvy (Newsweek, Aug.8,1994).

One thing most of these promising careers have in common: computer-savvy will give you an edge (US News and World Report, Oct.28,1996).

Продовжується формування нових суфіксів із грецьких слів (коренів) шляхом аналогічного словотворення. У попередні десятиріччя виникли, наприклад, такі слова, як aquanaut, oceanaut, lunarnaut за зразком слова astronaut [6:61]. В останні роки кількість слів із елементом -naut у значенні „мандрівник, дослідник” поповнилася, особливо за рахунок інновацій, пов'язаних із електронною революцією: chrononaut, cybernaut, Internaut, infonaut:

If a chrononaut climbs into his time machine and disappears suddenly, a physicist will immediately wonder (The Economist, Jan.20,1996).

My son, a committed cybernaut, had long preached the Internet gospel (Business Week, Aug.26,1996).

Джон Ейто, укладач словника Longman Register of New Words, підкреслює: тлумачення слова, що вводить комплексне поняття як складного, що складається з частин, кожна з яких відповідає елементу цього комплексного поняття – таке тлумачення є частим явищем в англійській мові. Він наводить приклади слів autocode, camelcade, motorcade, які були створені на базі слова cavalcade, виходячи з припущення, що елемент -cade позначає „процесія, низка”, хоч фактично цей елемент є розвитком дієслівної флексії латинської мови [7:22]. Неологізм autohondriac „людина, яка постійно піклується про свій автомобіль” було утворено за моделлю слова hurochondriac. І хоч останнє в морфо-семантичному плані є простою неподільною одиницею, воно було поділене на такі частини, як huro „сам” та chondria „тривога, хвилювання про здоров'я або стан”[7].

Елемент -crat входив у слова, які вживалися в англійській мові (aristocrat, meritocrat, bureaucrat), але тільки в останні десятиріччя він почав функціонувати у ролі суфікса в значеннях „офіційна особа, урядовець, адміністратор, посадова особа”, коли з'явилися неологізми, утворені, на думку укладачів словників, за аналогією зі словами bureaucrat, technocrat: autocrat, debtocrat, Eurocrat. В останні роки кількість таких неологізмів значно поповнилася, а це свідчить, що суфікс -crat активно діє в сучасній англійській мові. Прикладами нових слів із цим суфіксом можуть бути одиниці: cogocrat, digitocrat, educrat, globocrat, povertycrat, processocrat, theocrat.

Teachers unions and educrats have failed as a group to save the public schools (Newsweek, Apr.8,1996).

The border between Tibet and Assam was long kept closed by the inward-looking theocrats who ran Tibet (The Economist, Jan.22,1994).

Продуктивним в останнє десятиріччя стає і суфікс -crasy для позначення соціальної групи, структури, яка має певну владу, керує: cogocrasy, girocrasy, kleptocrasy, quangocrasy, punditocrasy:

A spurt that followed the overthrow of the kleptocracy of Ferdinand Marcos in 1986 proved short-lived (The Economist, Nov.16,1996).

The punditocracy is certain to start talking about a Dole imlosion (The Economist, Nov.11,1995).

У 80-90ті роки з'явилася значна кількість новоутворень, побудованих за зразком слова alcoholic для позначення людей, які мають пристрасть до чого-небудь, наприклад, chocoholic „обожнювач шоколаду”, phonaholic „людина, яка дуже любить розмовляти по телефону”, spendaholic „людина, яка має пристрасть до витрачання грошей”:

Елемент -(a)holic, вичленений зі слова alcoholic, перетворився, таким чином, у суфікс, хоч етимологічно реальним суфіксом у цьому слові є елемент -ic. Зауважимо, що елемент -(a)holic ще наприкінці 80-х років вважався нелітературним, дослідники зараховували його до елементів, „які не представлені в літературному стандарті й виступають у словотвірній функції тільки в субстандарті”[2:5], хоча навіть раніше видані британські словники не супроводжують ніякими стилістичними позначками такі одиниці, як слово workaholic, від якого в 1986 році було утворено літературний неологізм workaholicism (раніше існувало слово workaholism, яке виникло за аналогією зі словом alcoholism).

Розглядаючи суфікси, які прийшли з інших мов, слід згадати суфікс -eur „людина, яка займається певною діяльністю”. Цей суфікс було виділено з французького слова arbitrageur[7:183], про що свідчить поява інших одиниць, де цей елемент використовується замість суфікса -er, наприклад, conglomerateur:

The question now is whether Beall with his steady nature and conglomerateur background, can remake Rockwell into a growth company (Business Week, Aug.19,1996).

Функціонування цього нового елемента пов'язане також і з тим, що в англійській мові вже тривалий час вживаються деякі слова, оформлені елементом -eur: restorateur, saboteur. Участь суфікса -eur у створенні похідних свідчить про помилковість твердження про те, що цей „екзотичний” суфікс фактично зник з англійської мови, „затримавшись лише в кількох словах”[5:82]. Крім того, слід узяти до уваги нещодавні формації, в яких виділяється елемент -preneur „підприємець певної сфери, галузі”, наприклад, biopreneur, ethnopreneur, intrapreneur, technopreneur:

Midland is in talks with 20 ethnopreneurs on setting up a high-street bank which aims to serve Britons of South Asian origin (The Economist, Nov.30,1996).

Такі утворення виникли шляхом телескопії, зрощення слова entrepreneur з іншими одиницями, і також сприяють активізації суфікса -eur. У той же час можна говорити й про формування окремого словотвірного елемента -preneur „підприємець”, умови для якого були створені телескопією. Цей словотвірний процес підго-

тував ґрунт для формування цілої низки афіксів.

С.Морт, укладач словника неологізмів, у 1986 році писав про те, що в англійську мову входить новий суфікс -erati [4]. Він зареєстрував дві одиниці з цим елементом: glitterati „відомі письменники, вчені славнозвісні особи, зірки”, slopperati „молоді люди з заможних родин, які одягаються демонстративно недбало”. Обидва неологізми, за нашими спостереженнями, закріпилися в мові. Особливо поширеним є слово glitterati, яке, незважаючи на його „низьке” походження (із американського сленгу), функціонує в найбільш „якісних” британських джерелах:

The moment I glimpsed it, my welling empathy – for chapfallen revellers, bewildered oldies, sobbing newly weds, unhinged glitterati, disconsolate teddy-clutching tots, and all the other pitiful Cunard bumpees cheated of their Yuletide, nay lifetime, dreams-switched sides (The Times, Dec.21,1994).

Більше того, спостереження показують, що елемент -erati набуває рис досить продуктивного елемента в американському варіанті в 90-ті роки, про що свідчить створення цілої низки нових слів, які означають людей, відомих у певній галузі: culturati, cyberati, digerati, glamorati, journalati, numerati:

These films are derisively dubbed netsploitation films by the digerati (Newsweek, Oct.2,1995).

So the digerati can be forgiven for feeling a kind of nostalgia after the recent flurry of announcements of new network computers (US News and World Report, Nov.11,1996).

Зазначимо, що слово glitterati, яке стало зразком для подібних утворень, було побудоване шляхом телескопії, воно складається з частин двох слів (glitter+literati).

Семантика суфікса -іє в останні десятиріччя поповнилася двома новими значеннями. Фактично, мова може йти про два омонімічних суфікси. Перший у значенні „великий аматор, ентузіаст чого-небудь” широко використовується для утворення в розмовній мові похідних типу deessie, foodie, greenie, stealthie, housie, yottie.

Моделлю для таких неологізмів стало слово groupie, яке спочатку означало підлітка, аматора рок-музики, фаната певної рок-групи, а зараз має більш загальне значення „фанат, палкий прихильник чого-небудь”.

Другий варіант широко використовується наприкінці акронімів, тобто ініціальних скорочень, які здобули статус слів. Ці акроніми означають певні соціальні групи, категорії людей, а суфікс -іє(y) надає значення „член певної групи”: dinky, rumpie, dumpie, woopie, zippy, yuppi:

Not dumpies, a disagreeable abbreviation for “destitute unprepared, mature people” (The Economist, Jan.27,1996).

Широкого розповсюдження набуло, наприклад, слово yuppie (young upwardly mobile professional person) для позначення молодих ділових людей, зосереджених на здобуванні багатства, кар’єри. Це слово стало одним із найбільш „модних” неологізмів, символом 80-х років, і на його базі виникло багато нових одиниць.

Моделями для неологізмів з елементом -іє(y) були утворення 60-х років типу yuppie, hippie, хоча з іншого боку, вони могли виникнути й під впливом популярного в 80-90-ті роки молодіжного сленгу, в якому суфікс -іє є особливо активно діючим, наприклад, для створення слів, що означають людей середнього та немолодого, похилого віку: crumblie, dustie, wrinklie.

Clearly not “wrinklies”, that was invented by rude children in the 1980s to offend their parents, not golden oldies either... (The Economist, Jan.27,1996).

Запозичення літературною мовою елементів зі сленгу часто супроводжується певними семантичними зрушеннями, переносами значення. „Напівафікс” -head, наприклад, у сленгу позначав наркомана, людину, яка має фізіологічну залежність від певного наркотику, а в літературній мові особливо часто реалізується в значенні „людина, яка має велику пристрасть до чого-небудь, є аматором, ентузіастом чого-небудь, особливо сучасної техніки”, наприклад, chiphead, cyberhead, net-head, tech-head, digit-head, web-head:

Bill Clinton finally offered good news for the Internet crowd – sort of an october surprise for wireheads (Newsweek, Oct.21,1996).

May be those plugged-in digitheads are beginning to believe their own press releases (US News and World Report, Oct.21,1996).

У цьому випадку ми можемо спостерігати явище атракції синонімів (точніше – синонімічних словотвірних елементів) до зазначеного поняття, оскільки слово junkie, яке теж було запозичене зі сленгу в значенні „наркоман”, у літературній нормі активно виконує роль суфікса і також означає „мана”, людину, яка має велику пристрасть до чого-небудь, наприклад, data-junkie, java-junkie, news-junkie, sports-junkie, tax-junkie:

Now is when accountant and other tax-junkies tie up loose ends for the current year (US News and World Report, Sept.30,1996).

Computers are making data-junkies of everyone (The Economist, Nov.11,1995).

Таким чином, в останні десятиріччя досить активно відбувалися процеси формування словотвірних елементів лексичного поля „людина”, як повністю нових, так і з новим семантичним та словотвірним наповненням. Ці процеси розкривають зв’язки між різними засобами словотворення, взаємозалежність між афіксацією, словотворенням, скороченням і телескопією, підтверджують думку вчених про системно-комплексний характер словотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березинский В.П. Семантические неологизмы // Английские неологизмы. - К.: Наукова думка, 1983. - С.132-146.
2. Винокуров А.М. Словообразование в территориальных вариантах и диалектах английского языка. - Калинин: Калининский гос. университет, 1988. - 83с.

3. Зацный Ю.А. Обогащение словарного состава английского языка в 80-е годы. Учебное пособие по лексикологии. - К.: УМК ВО, 1990. - 88с.
4. Зацный Ю.А. Шляхи та тенденції розвитку лексико-семантичної системи. - Запоріжжя: ЗДУ, 1992. - 110с.
5. Серебренников Б.А. Законы развития языка // Лингвистический энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия, 1990. - С.159-160.
6. Царев П.В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке. - М.: Изд-во МГУ, 1984. - 225с.
7. Ayto J. The Longman Register of New Words. - Harlow, Essex: Longman, 1989. - 425p.
8. Ayto J. The Longman Register of New Words. Vol. 2. - Harlow, Essex: Longman, 1990. - 360p.

Матеріал надійшов до редакції 15.09.2000 р.

Соколовский А.Г. Словообразовательные модели неологизмов лексического поля „человек” (на материале современного английского языка).

В статье анализируются активные процессы формирования аффиксальных моделей неологизмов лексического поля „человек” в современном английском языке.

Sokolovsky A.H. Word-building patterns of neologisms belonging to the “Human being” lexical field (on the material of Modern English).

The author analyses certain active processes of forming affixal patterns of neologisms belonging to the “Human being” lexical field in Modern English.